

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer (gemeente Midden-Groningen)

Een archeologisch bureauonderzoek

Libau

Hoge der A 5

9712 AC Groningen

Opdrachtgever: gemeente Midden- Groningen

Libau-rapport: 18.81075

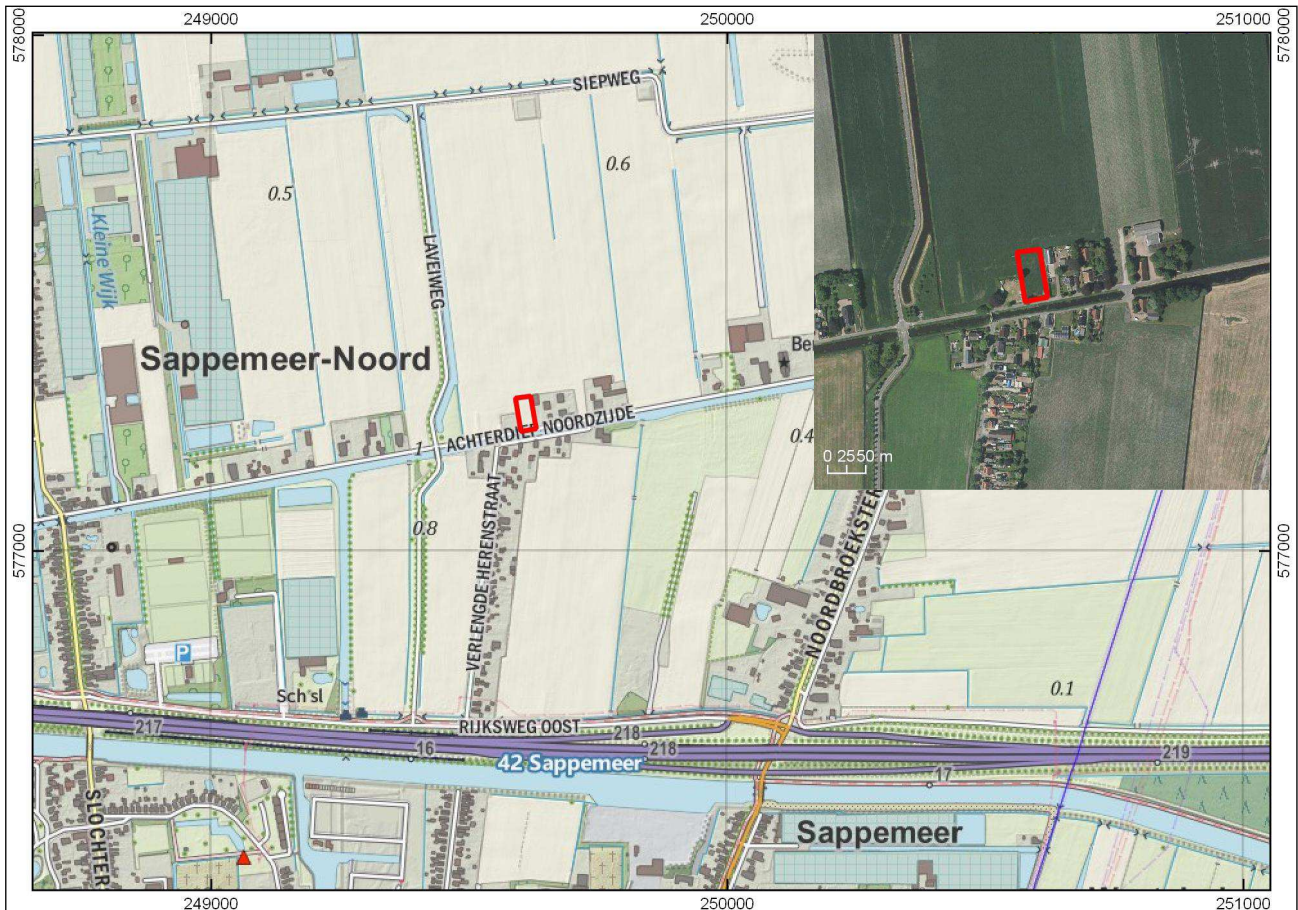
Datum: 18-05-2018

Administratieve gegevens

provincie:	Groningen
gemeente:	Midden-Groningen
plaats:	Sappemeer
toponiem:	Achterdiep Noordzijde naast 63
centrumcoördinaten (RD):	249.609 / 577.266
opdrachtgever:	gemeente Midden-Groningen
bevoegde overheid:	gemeente Midden-Groningen
uitvoerder:	Libau Hoge der A 5 9712 AC Groningen (050) 312 65 45 archeologie@libau.nl
auteur:	S. Verhagen MA
kwaliteitscontrole:	N. van der Mei
landelijk registratienummer:	4608596100
Libau-rapport:	18.81075
beheer en plaats documentatie:	Libau (Groningen), Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Amersfoort) en DANS
afbeelding voorblad:	uitsnede van de topografische militaire kaart van 1909 (via topotijdreis.nl)

Aanleiding

In opdracht van de gemeente Midden-Groningen, vertegenwoordigd door dhr. H. Berghuis is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan het Achterdiep Noordzijde (zie figuur 1). Aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om het bestemmingsplan te wijzigen voor de bovengenoemde locatie. Het perceel heeft de bestemming Agrarisch – Tuinbouw. Het voornemen is om de bestemming te wijzigen om de bouw van een woning mogelijk te maken. Zowel de omvang als de funderingswijze van de nieuwbouw zijn nog niet bekend. Op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Hoogezand – Sappemeer heeft het plangebied de aanduiding hoge archeologische verwachting (Libau 2016). Op deze kaart is tevens te zien dat het plangebied tussen twee historische boerderijplaatsen in ligt.

Figuur 1: Topografische kaart van het Achterdiep en omgeving. In de inzet is een recente luchtfoto van het plangebied opgenomen (PDOK). Op beide kaarten is de ligging van het plangebied aangegeven met een rood kader.

Landschappelijke en aardkundige informatie

In de prehistorie maakte deze omgeving deel uit van een uitgestrekt dekzandgebied. Deze dekzanden zijn in de laatste ijstijd afgezet en werden in de laatste fase van het paleolithicum bewoond door jagers-verzamelaars.¹ Bewoningsresten uit deze perioden bevindt zich met name op relatief hooggelegen, goed ontwaterde gronden, zoals dekzandkoppen en -ruggen. Door de steeds verder stijgende temperaturen verdichtte de begroeiing en verplaatste de bewoning zich in de loop van het mesolithicum naar de wat opener beekdalen. Door toenemende neerslaghoeveelheden en een stijgende zeespiegel, stagneerde echter de afwatering. Het landschap vernatte en er ontstond op grote schaal veengroei. De mogelijkheden voor bewoning namen af en uiteindelijk werd het gebied onbewoonbaar. In de loop der eeuwen vormde zich hier een veenpakket van ongeveer 2,5 m dikte (Molema 2003, p.22). In de 17de eeuw werd begonnen met de systematische ontginning van de veengebieden rondom de latere nederzettingen Hoogezand en Sappemeer. Door de ontginning is het veen nu weer vrijwel geheel verdwenen en ligt het dekzand weer aan het oppervlak.

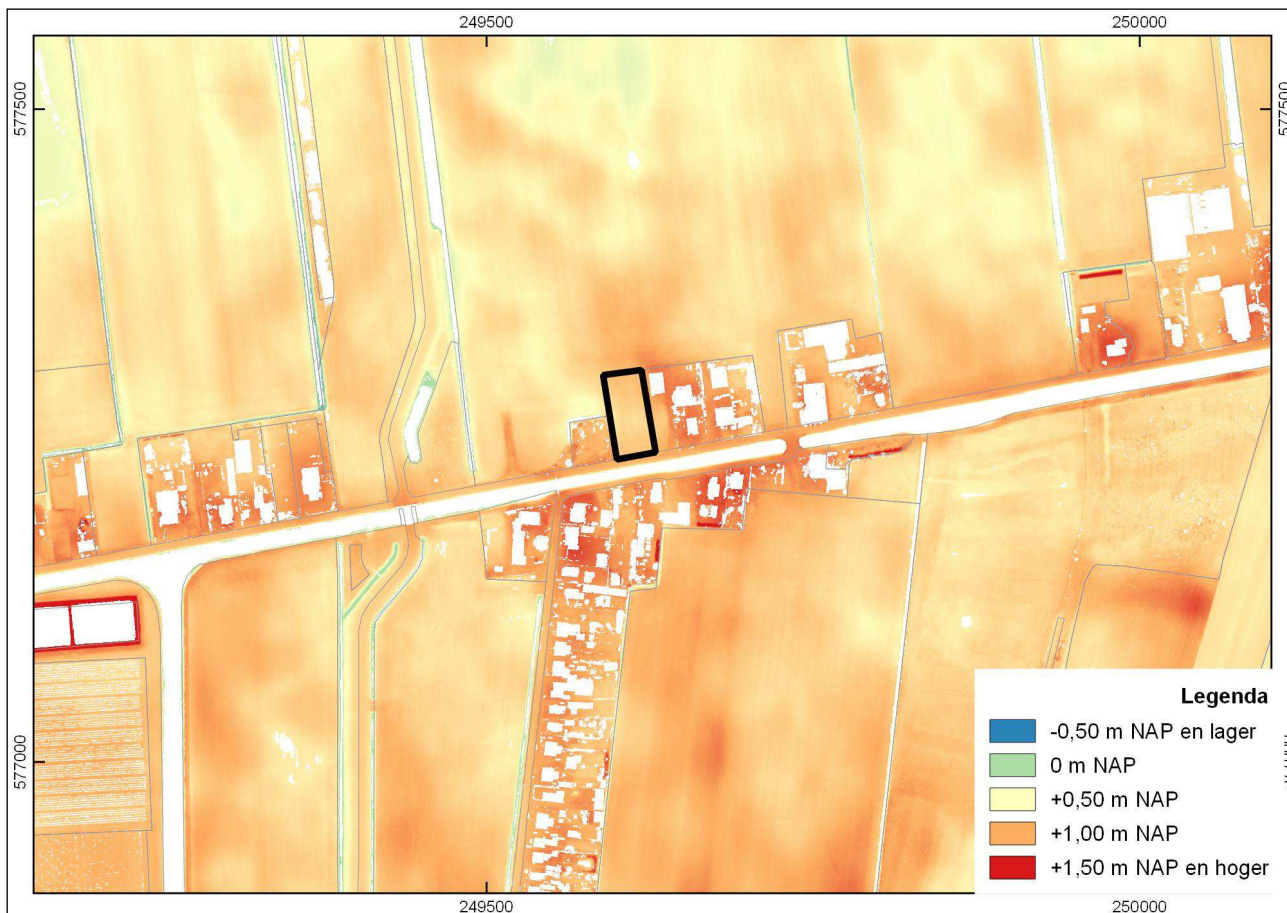
De bewoningsgeschiedenis van Sappemeer en omgeving gaat terug tot het begin van de 17de eeuw. Het dorp is vernoemd naar het Sapmeer, dit meer liep leeg toen in 1618 het Winschoterdiep tot aan het meer werd doorgetrokken. Doel hiervan was om het veengebied ten oosten van de stad Groningen te ontginnen. Vanaf 1621 vestigden de eerste ontginners zich in het gebied. In 1620 werd in het kader van de ontginning het Achterdiep aangelegd (Van der Mei, 2016).

¹ Voor de dateringen van archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 1

Het plangebied is op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen gekarteerd als veenkoloniale ontginningsvlakte waarop deels nog een laag restveen aanwezig is (code oOv4; zie bijlage 2 *Fysisch geografische kaart*). Ten noorden van deze ontginningsvlakte ligt een dekzandrug (code Nr1).

Op de bodemkaart bestaat is het plangebied gekarteerd als veldpodzolgronden in leemarm en zwak lemig fijn zand (code Hn21; zie bijlage 3 *Bodemkaart*). Aan weerszijden van het plangebied liggen moerige podzolgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag (code iWp). Het voorkomen van (veld)podzolgronden duidt op een redelijke tot goede ontwatering van het dekzand voorafgaand aan de veengroei. Deze gronden waren in de steentijd in principe geschikt voor bewoning

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2; zie figuur 2 en bijlage 4 *Hoogtekaart*) is te zien dat het in de direct omgeving van het plangebied weinig reliëf aangegeven is. In de wijdere omgeving zijn wel grotere hoogteverschillen te zien. De op de fysisch geografische kaart weergegeven dekzandrug is door zijn hogere ligging goed te herkennen.

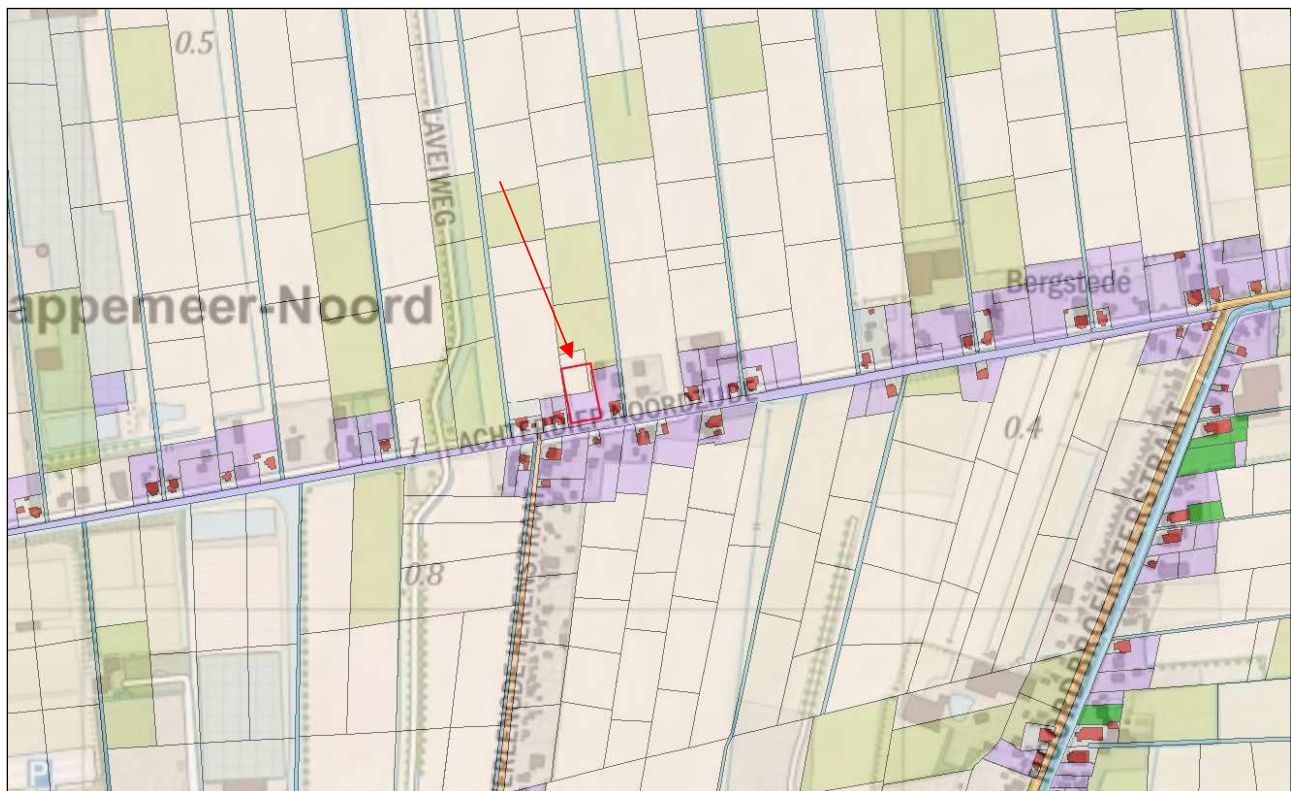

Figuur 2: Detailopname van de hoogtekaart (AHN2). De ligging van het plangebied is aangegeven met een zwart kader.

Archeologie en historische geografie

Het plangebied staat niet geregistreerd op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK; zie bijlage 5 *Kaart archeologie*). Ook zijn geen archeologische vondsten bekend uit de directe omgeving van het plangebied. Het dichtstbijzijnde AMK-terrein ligt ten noorden van de het plangebied (AMK-terrein 7030). Dit betreft een terrein met sporen uit het mesolithicum, gelegen op de bovengenoemde dekzandrug. Tijdens een verkenning in 1995 werd vastgesteld dat de vindplaats sterk was verstoord. Daarnaast zijn er ten noordoosten van het plangebied, op dezelfde dekzandrug enkele stuks mesolithisch vuursteen gevonden (vondstnummer 6119474 en 6119472).

Ook op de kadastrale minuut uit 1827 (Sappemeer, sectie A blad 2) is te zien dat het plangebied niet bebouwd was. Het was in gebruik als tuin (lila; zie figuur 3), bouwland (beige) en weiland (lichtgroen). Het plangebied en de directe omgeving was eigendom van Eppe Rigts Mulder. Voor zover het te bepalen is aan de hand van historisch kaartmateriaal is het plangebied tot op heden onbebouwd gebleven (topotijdreis.nl; bagviewer.kadaster.nl).

Figuur 3: Digitale weergave van de kadastrale minuut geprojecteerd op de huidige topografie (via HisGIS.nl). De ligging van het plangebied is op beide kaarten aangegeven met een rood kader

Overweging en advies

Het plangebied ligt in een voormalig dekzandgebied dat in de steentijd bewoond werd door jagers-verzamelaars. Bewoningsresten uit deze perioden bevinden zich met name op relatief hooggelegen, goed ontwaterde gronden, zoals dekzandkoppen en -ruggen. De aanwezigheid van een podzolbodem in het plangebied duidt op een redelijke tot goede ontwatering van het dekzand. Het plangebied ligt echter in verhouding tot de omgeving niet erg hoog. Naar verwachting zal de bewoning in de steentijd zich meer op de ten noorden van de bouw kavels gelegen dekzandrug hebben bevonden. Dit blijkt ook uit de vondst van mesolithische bewoningssporen op meerdere locaties op deze rug.

Door vernatting ontstond vanaf het neolithicum op grote schaal veengroei, waardoor bewoning niet meer mogelijk was. Vanaf de vroege 17de eeuw werd dit veen op grote schaal ontgonnen. De twee boerderijplaatsen waarmee de bouw kavels deels overlappen, dateren waarschijnlijk ook uit deze periode. De vroeg-19de-eeuwse kadastrale kaart laat zien dat het plangebied onbebouwd was.

Op basis van het bovenstaande wordt archeologisch vervolgonderzoek voor de nu beoogde bouw kavels niet nodig geacht. Mochten bij werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt krachtens de Erfgoedwet een meldingsplicht. Vondsten dienen zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente en bij Libau. Deze laatste kan indien nodig zorg dragen voor de verplichte melding bij het Rijk.

Bijlagen

1. Archeologische perioden
2. Fysisch geografische kaart
3. Bodemkaart
4. Hoogtekaart
5. Kaart archeologie

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

AHN, Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl; nationaalgeoregister.nl).

ARCHIS 3, Archeologisch Informatie Systeem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.archis.cultureelerfgoed.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) provincie Groningen.

BAG, Basisregistraties Adressen en Gebouwen (www.bagviewer.kadaster.nl).

Beckeringskaart. Kaart of Landtafereel der provincie van Groningen en Ommelanden, verdeelt in deszelfs byzondere quartieren, districten en voornaamste lurisdictionen, beneffens de Heerlykheid Westerwolde. Theodorus Beckerings, 1781.

Beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>).

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi (red.), 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Projekt Uitgevers, Groningen.

DINOloket. Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (www.dinoloket.nl).

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Mei, N. van der, 2016. *Beleidsnota archeologie en cultuurhistorie gemeente Hoogezand-Sappemeer*. Libau, Groningen

Molema, J., 2003. Vroegste bewoningsgeschiedenis. In: Broek, J. van den *et al* (red.), 375 jaar Hoogezand en Sappemeer. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Opentopo, recente topografische kaarten van Nederland. Bron: J.W. van Aalst (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke Dienstverlening Op de Kaart (www.pdok.nl).

Ruimtelijke Plannen, diverse ruimtelijke plannen van overheden in Nederland (www.ruimtelijkeplannen.nl).

Schroor, M. 1996. *De Atlas der Provinciëlanden van Groningen (1722-1736)*. REGIO-Projekt Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M. 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-Projekt Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. Fysische geografie in de provincie Groningen. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Stiboka, Wageningen.

Topotijdreis. Tijdreis over 200 jaar topografie. Kadaster (www.topotijdreis.nl).

Veenstra, J.B. & L. Soetens, 2009. Archeologisch onderzoek Achterdiep te Sappemeer. Grontmij, Assen.

Versfelt, H.J., Groningen 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland*.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Bijlage 1 - Archeologische perioden

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer

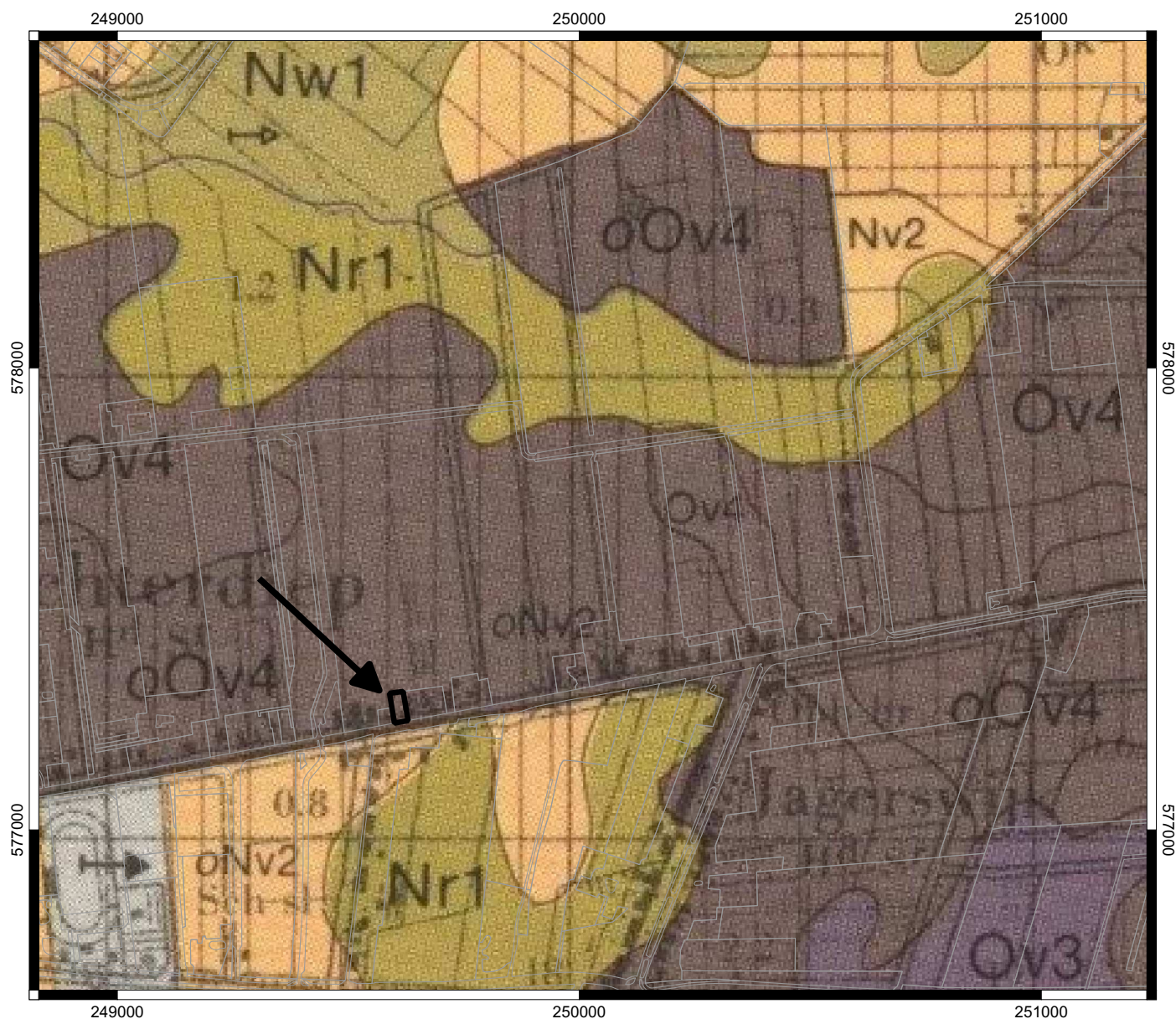
Vereenvoudigd overzicht voor Noord-Nederland

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300.000 BP
paleolithicum midden	300.000 - 35.000 BP
paleolithicum laat	35.000 BP - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	4900 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden

Bijlage 2 - Fysisch geografische kaart

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer

Legenda

 Plangebied Achterdiep NZ 63

Fysische geografie

 Afgraving/ophoging/vergraving

 Nr1 - Dekzandrug

 Nv2 - Vlakke dekzandvlakte

 Nw1 - Dekzandwelling

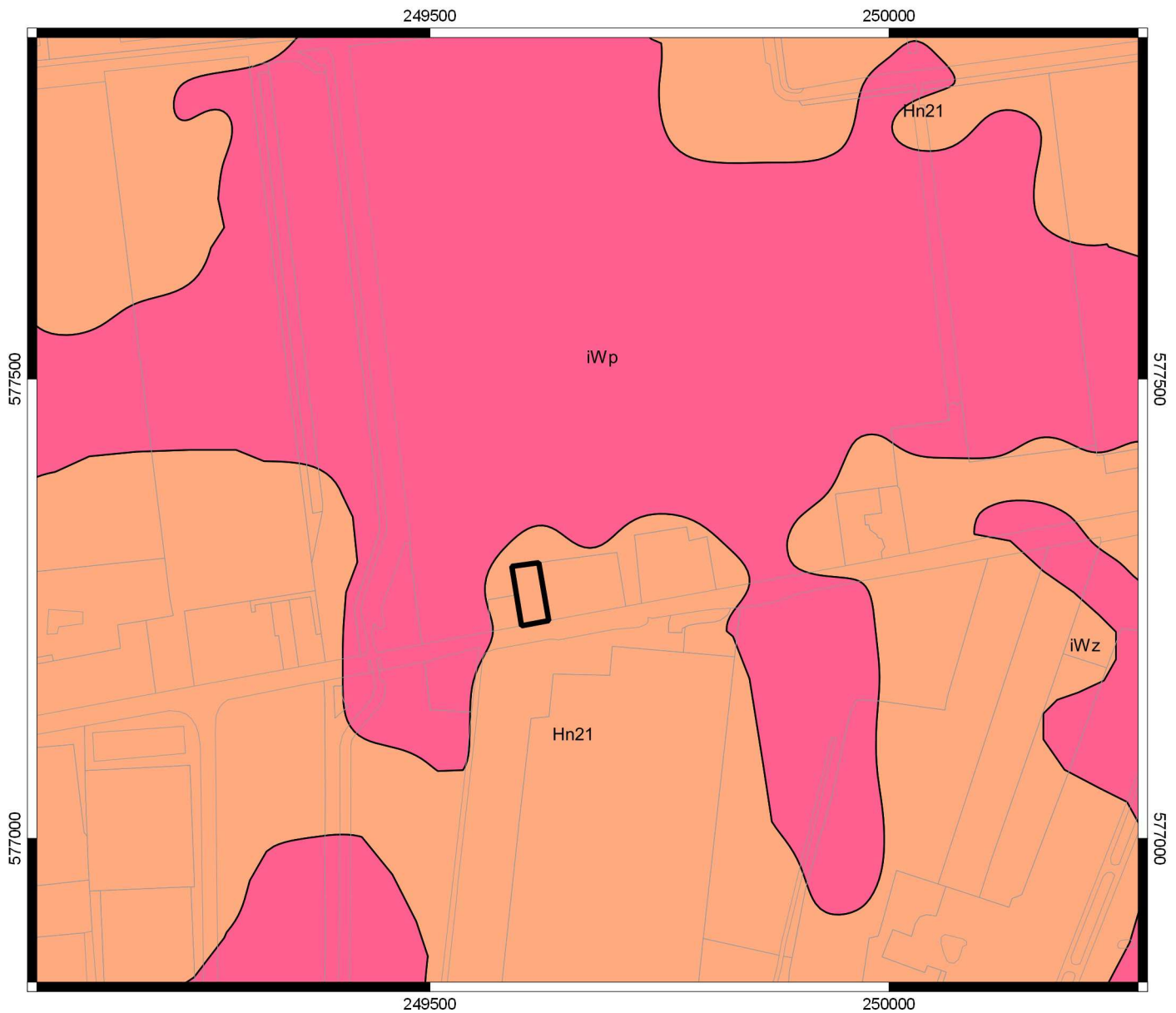
 Ov3 - Veenkoloniale ontginningsvlakte > 40 cm veen

 Ov4 - Veenkoloniale ontginningsvlakte zonder restveen

Bijlage 3 - Bodemkaart

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer

Legenda

 Plangebied Achterdiep NZ 63

Bodemkaart 1:50 000

 Hn21: Veldpodzolgronden; leemarm en zwak lemig fijn zand

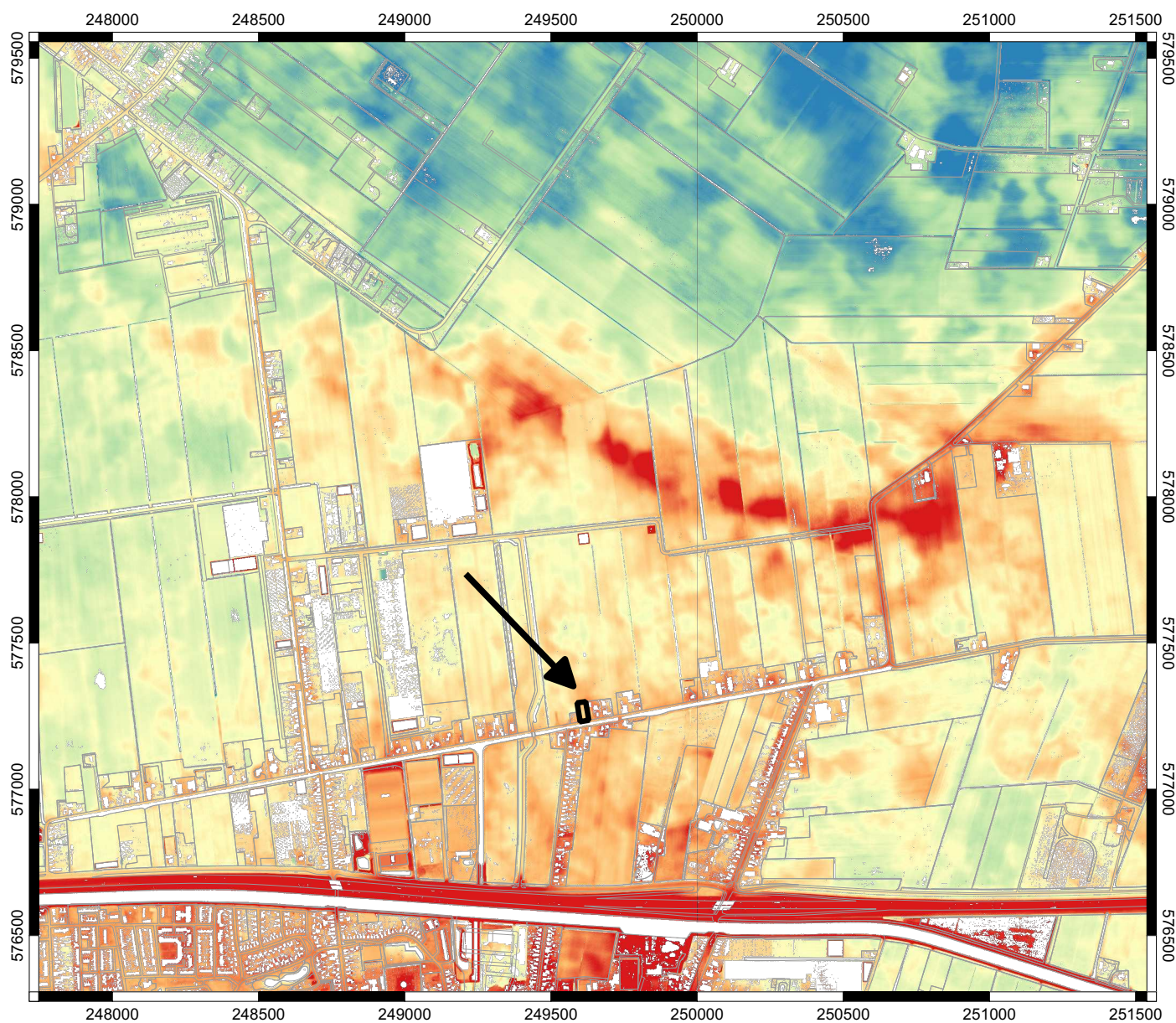
 iWp: Moerige podzolgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag

 iWz: Moerige eerdgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag op zand

Bijlage 4 - Hoogtekaart (AHN2)

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer

Legenda

 Plangebied Achterdiep NZ 63

Hoogtekaart (AHN2)

 -1,50 m NAP en lager

 -0,75 m NAP

 0 m NAP

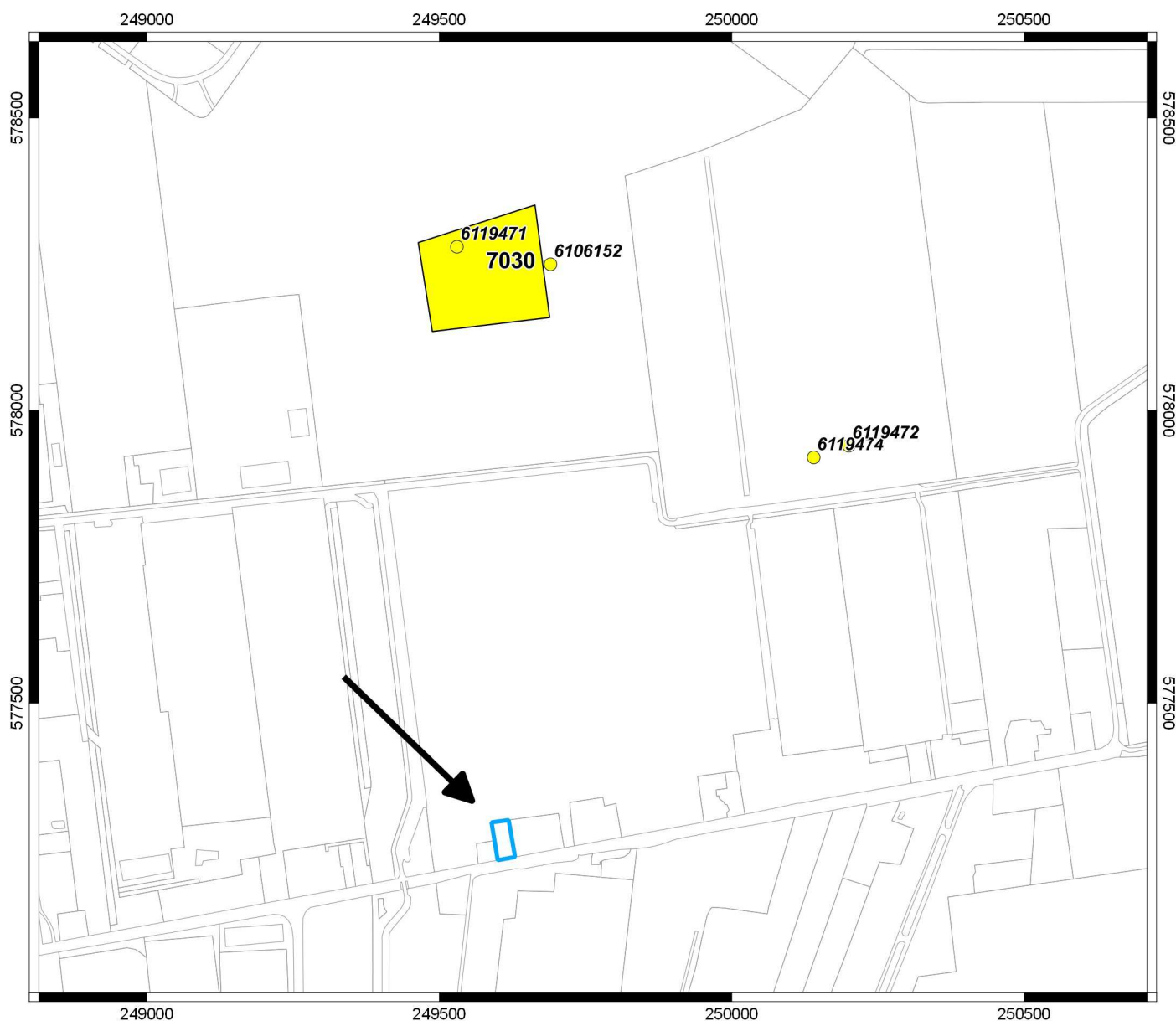
 +0,75 m NAP

 +1,50 m NAP en hoger

Bijlage 5 - Kaart archeologie

Achterdiep Noordzijde naast 63, Sappemeer

Legenda

 Plangebied Achterdiep NZ 63

 vondstlocaties

AMK-terreinen

 Terrein van archeologische waarde

 Terrein van hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

